

PENKTIEJI TORUNĖS DIDAKTINIAI SKAITYMAI – V TORUŃSKIE SPOTKANIA DYDAKTYCZNE

Šių eilučių autoriui praeitais metais Lenkijoje teko dalyvauti tradicinėje kasmetinėje istorijos didaktikai skirtoje konferencijoje, kuri vyko 2008 m. rugsėjo 18–20 d. Torunės mieste. Tai jau buvo penktoji iš eilės kasmetinė konferencija, kurios pavadinime figūruoja žodis „susitikimai“. O kadangi konferencija organizuojama Torunėje ir yra skirta istorijos mokymo problemoms, tai pavadinimas „Torunės didaktiniai susitikimai“ skamba visai natūraliai ir jau įsitvirtino Lenkijos mokslinio gyvenimo panoramoje. Toks nelabai griežtai akademiškas pavadinimas galbūt pasirinktas neatsitiktinai, mat į konferenciją kviečiami dalyvauti ne tik mokslininkai, bet ir istorijos mokymo praktikai – visų pirma, mokytojai. Daugelis konferencijos dalyvių turi ne tik pedagoginio darbo patirties, bet ir yra vadovėlių bei kitos mokomosios medžiagos autoriai. Taigi, kelias dienas vykstanti konferencija tampa svarbiu istorijos didaktikos specialistų Lenkijoje forumu, į kurį pastaraisiais metais atvyksta ir po keletą užsienio dalyvių.

Pagrindiniai konferencijos iniciatoriai ir organizatoriai yra šie: Torunės Mikalojaus Koperniko universiteto Istorijos ir visuomenės mokslo didaktikos katedra¹, Istorijos mokytojų kvalifikacijos tobulinimo centras Torunėje prie Lenkų švietėjų draugijos², Lenkijos istorikų draugijos Torunės sky-

rius³. Taigi, pagal organizatorių ir dalyvių sudėtį konferencija yra mokslinio praktinio pobūdžio. O sutelkus akademinį ir švietimo institucijų pastangas organizuoti tokio pobūdžio konferencijas yra lengviau. Ypač tuo rūpinasi prof. Stanislavas Roszakas, minėto universiteto Istorijos ir visuomenės mokslo didaktikos katedros vedėjas.

Kiekvienas dalyvis pabaigoje gauna gražiai išspausdintą pažymėjimą, kad dalyvavo konferencijoje, su kaligrafiškai įrašyta pavarde. Mokslininkams tai gal ir nėra taip svarbu, tačiau mokytojams, kurie turi rūpintis savo kvalifikacijos tobulinimu, atestacijomis ir pan., toks dalyvavimo solidžioje konferencijoje pažymėjimas gali įgyti svarbaus dokumentuoto liudijimo reikšmę. Kita vertus, akademiniams darbuotojams yra svarbu išgirsti mokytojų praktikų nuomonę apie istorijos vadovėlius, moksleivių supratimo lygį, mokomosios medžiagos įsisavinimo problemas ir t. t. Svarbūs yra ir neformalūs ryšiai, kurie visada užsimezga tokių konferencijų metu ir stiprinami vakarinėje dalyje...

Paskutinė konferencijos diena būna skiriama kultūrinei programai, kurios metu aplankomi regiono miestai, miesteliai, kultūros paminklai ir pan. 2008 m. konferencijos dalyviams buvo organizuota išvyka į Chelmo, t. y. istorinį Kulmo miestą, kurį įkūrė vokiečiai XIII a. ir iš čia vykdė baltų ir slavų žemių kolonizaciją į rytus nuo Vyslos. Chelmo mažai nukentėjo Antrojo pasaulinio karo metais, išsaugojo vertingą

¹ Zakład Dydaktyki Historii i Wiedzy o Społeczeństwie Uniwersytetu Mikołaja Kopernika.

² Ogólnopolskie Centrum Doskonalenia Nauczycieli Historii przy Stowarzyszeniu Oświatowców Polskich w Toruniu.

³ Polskie Towarzystwo Historyczne – oddział w Toruniu.

senamiestį ir palieka gerai tvarkomo miesto, kuriame rūpinamasi istoriniu paveldu, išpūdį. Į konferenciją suvažiuoja dalyviai iš visos Lenkijos, taigi, regiono miestų ir istorinių kultūrinių objektų lankymas būna svarbus pažintine prasme ne tik konferencijos dalyviams iš užsienio, bet ir patiems lenkams, atvykusiems iš toliau.

O reikšmingą akademinę išliekamąją vertę konferencijai suteikia reguliariai ir operatyviai išleidžiami jos metu perskaitytų pranešimų pagrindu parengti analitiniai straipsniai, sudėti į rinkinį. Kiekviena konferencija yra skiriama vienai pagrindinei plačios apimties temai, dėl to parengiami ir gana konceptualūs konferencijos medžiagos rinkiniai. Juose paprastai būna keliasdešimt analitinių straipsnių, kuriuos Lenkijoje įprasta vadinti studijomis. Toliau pateikiame šių rinkinių bibliografinius duomenis, nurodydami pagrindinę kiekvienos konferencijos ir rinkinio temą.

I – Tradicija ir mitai istorinėje edukacijoje reformos metu (2004)⁴.

II – Regionas istorinėje edukacijoje: mokslas – patarimai – praktika (2005)⁵.

III – Šaltiniai istorinėje edukacijoje (2006)⁶.

IV – Muziejai ir archyvai istorinėje edukacijoje (2007)⁷.

V – Lenkija – Europa – Pasaulis mokykliniuose istorijos vadovėliuose (2008)⁸.

Visi studijų rinkiniai yra kruopščiai suredaguoti, apbruoti redakcinės kolegijos, vadovaujamos S. Roszako. Be to, beveik visi (išskyrus pirmąjį rinkinį) turi profesoriaus lygio recenzentą, kurio pavardė oficialiai įrašoma leidinyje. Tokie dalykai suteikia leidiniui solidumo. Šių eilučių autoriui teko dalyvauti ir trečiuosiuose Torunės didaktiniuose skaitymuose 2006 m. Dėl to šiek tiek žinau apie šių studijų rinkinių, kuriuos jungia bendra konceptuali idėja, atsiradimo mechanizmą.

Jau gavęs kvietimą ar sužinojęs iš kitur informaciją apie būsimą konferenciją bei jos pagrindinę temą potencialus dalyvis praneša organizaciniam komitetui savo siūlomo pranešimo temą (paprastai tai vyksta elektroniniu paštu). Jei pranešimo tema įtraukiama į programą, tai ruošiamas pranešimas, kurio pagrindu vėliau parengiamas straipsnio tekstas. Taip buvo ir 2006 m., kai konferencijos tema buvo skirta šaltinių panaudojimo istorinėje edukacijoje problematikai aptarti. Tai žinodamas paruošiau pranešimą, o vėliau ir straipsnį, aptariantį lietuvių autorių parengtas ir išleistas šaltinių publikacijas, skirtas mokymo tikslams. Straipsnis jau 2006 m. pabaigoje buvo išspausdintas konferencijos darbų rinkinyje⁹.

Kadangi mano straipsnyje buvo analizuojamos Lietuvoje pasirodžiusios chrestomatijos ir kiti mokymui skirti istorijos šaltinių rinkiniai, tai vėliau nutariau pateikti straipsnį ekspertizei į tarptautinę mokslinę duomenų bazę „Lituanistika“ (interneto prieiga: <<http://www.minfolit.lt/>>). Po ekspertizės straipsnis 2008 m.

⁴ Toruńskie Spotkania Dydaktyczne I: Tradycja i mity w edukacji historycznej w dobie reformy. Toruń, 2004.

⁵ Toruńskie Spotkania Dydaktyczne II: Region w edukacji historycznej: nauka-doradztwo-praktyka. Toruń, 2005.

⁶ Toruńskie spotkania dydaktyczne III: Źródła w edukacji historycznej. Toruń, 2006.

⁷ Toruńskie Spotkania Dydaktyczne IV: Muzea i archiwa w edukacji historycznej. Toruń, 2007.

⁸ Toruńskie spotkania dydaktyczne V: Polska – Europa – Świat w szkolnych podręcznikach historii. Toruń, 2008.

⁹ *Wyśniauskas A.* Źródła historyczne w litewskich publikacjach edukacyjnych // Toruńskie spotkania dydaktyczne III, s. 192–199.

buvo įtrauktas į bazę. Šios bazės kūrimas, kaip žinoma, yra pratęstas ir, mano supratimu, teigiamai veikia Lietuvos humanitarinių mokslų raidą, už ką reikia pagirti Lietuvos mokslo tarybą.

Beje, kalbantis Torunės konferencijoje su lenkų kolegomis istorikais išryškėjo, kad jie, panašiai kaip ir Lietuvos humanitarai, mano, kad istorikų darbai turi būti skiriami visų pirma savo šalies visuomenei. Tikslių mokslų atstovams, žinoma, įsijungimas į tarptautinę mokslinę bendruomenę ir tyrimų publikavimas tarptautiniuose leidiniuose bei duomenų bazėse angliškai gali atrodyti labiau pagrįstas nei jų skelbimas lokaliai estų, lietuvių ar kita vietine kalba. Ką ten labai sudomins lietuviškas sudėtingų cheminių formulų prikimštas akademinis tekstas apie kokią nors specifinę molekulę? O siauros srities specialistui užsienyje tas straipsnis gali būti kaip tik labai vertingas...

Jei formaliai žiūrėtume vien citavimo indeksą, tai prastoka knyga apie JAV užsienio politikos raidą beveik visada turi daugiau galimybių būti dažniau cituojama tarptautiniu mastu nei labai gera knyga apie Estijos užsienio politikos istoriją, net jei ji bus paskelbta anglų kalba. Bet ar tai reiškia, kad Estijos mokslininkai nekokybiškai dirba? Atrodo, kad supratimas apie ypatingą humanitarinių mokslų padėtį ir misiją, apie tai, kad matematikų ar, pavyzdžiui, biotechnologų mokslo darbų kokybės vertinimo kriterijų negalima automatiškai taikyti humanitariniams mokslams, stiprėja ir Lietuvoje. Lenkijoje – tai savaimė suprantamas dalykas.

2008 m. Torunėje vykusios konferencijos tema buvo „Lenkija – Europa – pasaulis mokykliniuose istorijos vadovėliuose“.

Konferencijos metu perskaityta apie pusšimtį pranešimų, o jų pagrindu parengtų straipsnių konferencijos darbų rinkinyje pasirodė 45. Daugiausia tai lenkų autorių darbai, bet buvo ir keletas užsieniečių: 1 iš Prancūzijos, 2 iš Čekijos, 1 iš Jungtinės Karalystės, 1 iš JAV (bet dirbantis Varšuvoje) ir šių eilučių autorius iš Lietuvos. Tai leido rinkinio sudarytojui įvade teigti, kad kitų tautų įvaizdžio matymas iš lenkiškos perspektyvos buvo praturtintas „prancūziška, angliška, lietuviška ar čekiška optika“¹⁰.

Konferencijos straipsnių rinkinys sudarytas iš trijų skyrių. Pirmasis vadinasi „Lenkija ir lenkai istorijos vadovėliuose“, antrasis – „Kraštai ir tautos istorijos vadovėliuose“, trečiasis – pats trumpiausias – skirtas konferencijos metu atskiroje sekcijoje vykusios diskusijos anglų kalba „Discovering History“ medžiagai. Dauguma pranešimų ir jų pagrindu parengtų straipsnių buvo skirti istorijos vadovėliams analizuoti. T. y. imama kuri nors siauresnė vadovėlinė tema ar platesnė problema ir analizuojama, kaip ji pateikiama vienos ar kelių šalių vadovėliuose.

Kaip pavyzdį galiu nurodyti Piotro M. Ungero iš Varšuvos pranešimą, kuris vadinosi „Lenkiški turiniai lietuviškuose ir ukrainietiškuose mokykliniuose istorijos vadovėliuose“¹¹. Autorius ilgą laiką yra dirbęs Lenkijos švietimo ministerijoje (*Ministerstwo edukacji narodowej*) ir dalyvavo tiek Lenkijos ir Lietuvos, tiek Lenkijos ir Ukrainos vadovėlių komisijų darbe. Šių komisijų išvados yra rekomendacinio

¹⁰ Roszak S. Wstęp // Toruńskie spotkania dydaktyczne V, s. 8.

¹¹ Unger P. M. Treści polskie w litewskich i ukraińskich szkolnych podręcznikach historii // Toruńskie spotkania dydaktyczne V, s. 75–79.

pobūdžio, tačiau šalys, leisdamos ir aprobuodamos istorijos vadovėlius, vienaip ar kitaip atsižvelgia į dvišalių komisijų rekomendacijas. Analizuodamas vadovėlinius pokyčius autorius atkreipė dėmesį, kad po 2000 m. leistuose lietuviškuose istorijos vadovėliuose lenkai ir jų istorijos reikalai yra vaizduojami palankiau nei prieš tai.

Nemažai lietuviški vadovėliai buvo nagrinėjami ir prof. Adamo Suchonskio iš Opolės universiteto pranešime¹². Profesorius jau daugelį metų tiria lenkų ir Lenkijos istorijos įvaizdį įvairių pasaulio šalių vadovėliuose. Jis taip pat pažymėjo teigiamus pokyčius lietuvių vadovėliuose lenkų atžvilgiu, pavyzdžiui, kad Lietuvos moksleiviams pateikiamas aiškiai geresnis J. Pilsudskio įvaizdis.

Kai kurie su Lietuva susiję klausimai buvo nagrinėjami ir Joannos Wojdon iš Vroclavo pranešime „Lenkijos įvaizdis šiuolaikiniuose Rusijos istorijos vadovėliuose“¹³. Autorė atkreipė dėmesį, kad šiuolaikiniuose rusų vadovėliuose ankstyvoji Lietuvos valstybė traktuojama palankiai, nevengiant parodyti jos konkurenciją su Maskva vienijant rusų žemes. Tačiau kai tik pradedama rašyti apie Jogailos politiką: uniją su Lenkija, katalikišką krikšto priėmimą, katalikiškos šlėktos privilegijavimą, iš karto pasijunta, kad autoriai perėjo į neigiamas vertinimų pozicijas. O Vytautas, užsitikrinęs nepriklausomumą nuo Jogailos, susilaukia rusų autorių simpatijų. Be to, rusiški vadovėliai sutartinai

pabrėžia rusų pulkų reikšmę sutriuškinant kryžiuočius Žalgirio mūšio lauke. Detaliau šių pastebėjimų autorė nekommentavo, tačiau, mano supratimu, čia matyti, kad rusai grįžta prie schemų, kurios buvo populiarios jau XIX a. pirmosios pusės carinės Rusijos istoriografijoje. Ir tada kyla klausimas: kam buvo naudinga XX a. lietuviškoje istoriografijoje ir vadovėliuose formuoti neigiamą Jogailos įvaizdį ir kurti Vytauto kultą (Vytautas Didysis!)?

Šių eilučių autoriaus pasisakymas konferencijoje ir jo pagrindu paskelbtas straipsnis buvo skirtas interneto technologijų taikymui istorijos mokymui ir studijoms. Atkreiptas dėmesys į internetinio gido idėją, šios idėjos įgyvendinimo perspektyvas¹⁴. Pateikti pavyzdžiai iš šių eilučių autoriaus kartu su Vilniaus universiteto Istorijos fakulteto studentų grupe¹⁵ 2008 m. vykdyto tarptautinio projekto, kuriame, pasitelkus Vilniaus praeities faktus, norėta integraliai atskleisti ne tik miesto, bet ir Lietuvos bei Europos istorijos dalykus. Projektą finansiškai rėmė Vokietijos fondas „*Erinnerung, Verantwortung und Zukunft*“, o jį realizuojant dalyvavo ir studentai iš Vokietijos bei Lenkijos, koordinuojant Georgo Eckerto tarptautinio vadovėlių tyrimo institutui, įsikūrusiam Vokietijos mieste Braunšveige.

Tarptautinio bendradarbiavimo patirtis rengiant istorijos vadovėlius ar kitą mokomąją medžiagą buvo analizuojama ir kai kurių kitų konferencijos dalyvių pranešimuose. Štai Violetta Julkowska iš Poznanės aptarė bendro vokiečių ir lenkų

¹² *Suchoński A.* Polacy na kartach zagranicznych podręczników do nauczania historii // Toruńskie spotkania dydaktyczne V, s. 10–18.

¹³ *Wojdon J.* Obraz Polski we współczesnych rosyjskich podręcznikach do historii // Toruńskie spotkania dydaktyczne V, s. 53–61.

¹⁴ *Vyšniauskas A.* Podręcznik i materiały edukacyjne jako przewodnik po internecie // Toruńskie spotkania dydaktyczne V, s. 262–267.

¹⁵ Tai buvo magistrantai Norbertas Černiauskas, Mindaugas Šapoka, Vytautas Volungevičius.

istorijos vadovėlio kūrimo eigą¹⁶. O Maria Kopsztejn ir Barbara Nowak iš Lodzės analizavo lenkų ir čekų bendrą istorijos vadovėlį, skirtą regioninei edukacijai Racibore (Lenkija) ir Opavoje (Čekijos Respublika)¹⁷. Apskritai, visi pranešimai vienaip ar kitaip buvo vertingi, o jų pagrindu parengti straipsniai jau tapo prieinami didesniai skaitytojų būriui.

Konferencijos metu aš nedalyvavau diskusijoje anglų kalba „Discovering History“, nes buvau kitoje sekcijoje. Tačiau iš konferencijos rinkinio galėjau susipažinti ir su tuo, kas buvo kalbama angliškai. Pateiksiu tik vieną pavyzdį iš amerikiečio Scotto Schaffnerio, dirbančio *American School of Warsaw*, išspausdinto pasisakymo teksto: „If I asked you, “When did World War II begin”, you would probably say September 1, 1939. Of course that answer is not wrong. But what if you were from the Czech Republic, or China? Certainly your concept of the origin of World War II would be different... but not wrong! As an American, I learned that World War II started on December 7, 1941 when the Japanese bombed Pearl Harbor!“¹⁸

¹⁶ *Julkowska V.* Wspólny podręcznik polsko-niemiecki do historii w kontekście europejskiego wymiaru edukacji // Toruńskie spotkania dydaktyczne V, s. 255–261.

¹⁷ *Kopsztejn M., Nowak B.* Wspólne Raciborsko-Opawskie dziedzictwo – prezentacja polsko-czeskiego podręcznika do edukacji regionalnej // Toruńskie spotkania dydaktyczne V, s. 314–327.

¹⁸ *Schaffner S.* Teaching history in international school // Toruńskie spotkania dydaktyczne V, s. 371–372.

Kaip matome, požiūris į kai kuriuos esminius visuotinės istorijos dalykus užsienio šalyse gali ganėtinai skirtis nuo mums įprastų vadovėlinių tiesų. Šiuo aspektu yra įdomi S. Schaffnerio pozicija: jis ir nesiūlo tuos požiūrius suvienodinti, o ragina priimti juos tokius, kokie yra – toleruoti. Yra juk toks dalykas kaip „kultūrų skirtumai“. Ir jei kinai pasaulio pusrutulius mokykliniuose atlasuose spausdina taip, kad viename iš jų Kinija atsiduria pasaulio centre, tai nereiškia, kad čia „įsivėlė“ klaida ar įvyko kažkoks nesusipratimas. Nes gaubli galima pasukti taip, kad matytum prieš savę būtent Kiniją. Tai gal taip ir pasaulio istoriją galima „sukinėti“?

Aptariamoms konferencijos reikšmė pozityviai pasireiškia dar ir tuo, kad dalyviai, dalydamiesi savo idėjomis, kartu gauna idėjų iš kitų. Taip inspiruojami nauji darbai ir projektai, nauji vadovėliai ar analitinė istorijos didaktika. Lietuvoje istorijos vadovėlių jau netrūksta (kai kas sako, kad jų net per daug), o kritiškai tuos vadovėlius analizuojančių ar praktinę istorijos mokymo(si) patirtį apibendrinančių straipsnių, – mažoka. Šioje srityje nemažai galėtume pasimokyti iš kaimynės Lenkijos, o mokslines ar mokslines praktines istorijos mokymui ir studijoms skirtas konferencijas reikėtų dažniau organizuoti ir Lietuvoje. Kartkartėmis jos vyksta, tačiau tokio sistemiškumo ir reguliarumo kaip Torunėje pas mus dar nėra...

Kiti Torunės susitikimai – šeštieji iš eilės – turėtų vykti 2009-aisiais, tradiciškai – rugsėjį.

Arūnas Vyšniauskas